

Τα ανθρώπινα δικαιώματα θέτουν περιορισμούς στο πρόγραμμα προσαρμογής -

Ελάφρυνση του χρέους για ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς στην Ελλάδα

ΔΗΛΩΣΗ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΕΡΑΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Ο Ανεξάρτητος Εμπειρογνώμονας για τις επιπτώσεις του εξωτερικού χρέους και άλλων συναφών διεθνών χρηματοοικονομικών υποχρεώσεων των Κρατών για την πλήρη απόλαυση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδιαιτέρως των οικονομικών, κοινωνικών και μορφωτικών δικαιωμάτων

κ. Juan Pablo Bohoslavsky

Αθήνα, 8 Δεκεμβρίου 2015

Σήμερα ολοκληρώνω την επίσημη επίσκεψή μου στην Ελλάδα, η οποία ξεκίνησε στις 30 Νοεμβρίου 2015. Θα ήθελα να ευχαριστήσω την ελληνική Κυβέρνηση για την πρόσκληση και την πλήρη συνεργασία της κατά την διάρκεια της επίσκεψής.

Είχα τη δυνατότητα να συνομιλήσω με αρκετά μέλη του υπουργικού συμβουλίου και με ανώτερα κυβερνητικά στελέχη από τα υπουργεία Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, Παιδείας, Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού, Οικονομικών, Εξωτερικών, Υγείας, Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, καθώς και Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλειας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Είχα την τιμή να με δεχθεί ο Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης, οι Πρόεδροι του Αρείου Πάγου και του Συμβουλίου της Επικρατείας και συναντήθηκα με μέλη της Βουλής των Ελλήνων, την Κεντρική Τράπεζα της Ελλάδας, το Γραφείο του Συνήγορου του Πολίτη, την Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Το πρόγραμμά μου συμπεριέλαβε συναντήσεις με την Υπηρεσία Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων (πρώην Task Force) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το ΔΝΤ, την Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος και τις Οργανώσεις Εργοδοτών, τον Ύπατο Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, μέλη της πρώην Επιτροπής Αλήθειας για το Δημόσιο Χρέος, ακαδημαϊκούς εμπειρογνώμονες, καθώς και εκπροσώπους της κοινωνίας των πολιτών. Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους συνομιλητές μου για το χρόνο που αφιέρωσαν για να με συναντήσουν και τον πολύ ανοικτό και ειλικρινή διάλογο.

Παρόλο που αυτή είναι η πρώτη μου επίσκεψη στην Ελλάδα ως Ανεξάρτητος Εμπειρογνώμονας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, η επίσκεψή μου έλαβε χώρα σχεδόν τρία χρόνια μετά από αυτή του προκατόχου μου, κ. Cephas Lumina, ο οποίος υπέβαλε συστάσεις στην ελληνική Κυβέρνηση και

στους διεθνείς δανειστές της για την αντιμετώπιση ορισμένων επιπτώσεων της κρίσης χρέους και του προγράμματος διαρθρωτικής προσαρμογής επί των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹ Το 2016 σκοπεύω να πραγματοποιήσω επίσημη επίσκεψη στους Ευρωπαϊκούς θεσμούς στις Βρυξέλλες. Σήμερα θα παρουσιάσω τις προκαταρκτικές μου απόψεις τις οποίες θα αναλύσω σε μελλοντική μου έκθεση προς το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών.

Από τον Απρίλιο του 2013 επήλθαν πολλές αλλαγές. Τον Ιανουάριο του 2015 εκλέχθηκε μία νέα κυβέρνηση με την αξιοσημείωτη φιλοδοξία υλοποίησης μεταρρυθμίσεων και αποφυγής υπερβολικών μέτρων λιτότητας, χωρίς την αναγκαστική έξοδό της Ελλάδας από την Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση. Στα πλαίσια αυτά συμφωνήθηκε ένα τρίτο πρόγραμμα προσαρμογής τον Αύγουστο του 2015. Επιπρόσθετα, η Ελλάδα βιώνει μία άνευ προηγουμένου ροή προσφύγων μέσα στο έδαφός της, ιδιαίτερα από χώρες που έχουν πληγεί από συγκρούσεις, όπως η Συρία και το Αφγανιστάν.

Τα τελευταία χρόνια η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), οι Ευρωπαϊκοί θεσμοί και τον ΔΝΤ, παρείχαν μακροχρόνιο χρηματοδοτικό πακέτο για την αποφυγή της κατάρρευσης των τραπεζών στη χώρα και τη σταθεροποίηση της ελληνικής οικονομίας. Αν και η κατάρρευση των τραπεζών θα είχε περαιτέρω απρόβλεπτες κοινωνικές επιπτώσεις, είναι εξίσου σημαντικό να αποφεύγονται επαχθείς δαπάνες που συνδέονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα ως απόρροια των μέτρων λιτότητας που εφαρμόζονται για την αποπληρωμή των κεφαλαίων για την διάσωση των τραπεζών. Η κεντρική ιδέα πίσω από τη διάσωση του τραπεζικού συστήματος με δημόσιους πόρους είναι η βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης των πολιτών. Όσον αφορά τους διαδικαστικούς κανόνες, η απόφαση της ΕΚΤ να μειώσει τις έκτακτες πιστώσεις προς τις Ελληνικές τράπεζες λίγο πριν από το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015 αποτελεί ευαίσθητο θέμα, αφού εκλήφθηκε από ορισμένους παρατηρητές ως προσπάθεια επιρροής της έκβασης της δημοκρατικής διαδικασίας στην Ελλάδα.

Μετά από πέντε έτη πολιτικών προσαρμογής, οι κοινωνικοί δείκτες που αποτυπώνουν τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα στην Ελλάδα δεν έχουν σημειώσει βελτίωση. Αντίθετα σε ορισμένους τομείς έχουν επιδεινωθεί. Οι υποχρεώσεις της Ελλάδας και των διεθνών δανειστών για το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ελλάδα εξακολουθούν να παραγκωνίζονται, τόσο κατά τη διαμόρφωση των πολιτικών προσαρμογής όσο και κατά την υλοποίηση των πολύ αναγκαίων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων.

Ορισμένα αριθμητικά στοιχεία μπορούν να επιβεβαιώσουν τη σοβαρότητα της κατάστασης: Εκτιμάται ότι 2,5 εκατομμύρια πολίτες διαθέτουν περιορισμένη κάλυψη ή είναι ανασφάλιστοι. Οι δε δημόσιες υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης αντιμετωπίζουν υπέρμετρα μεγάλο φόρτο εργασίας για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής πρόσβασης στο δικαίωμα για επαρκή ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.² Οι πρωτοβουλίες της κοινωνίας των πολιτών συμπληρώνουν τα κενά στις δημόσιες υπηρεσίες φροντίδας για ένα αυξανόμενο αριθμό ατόμων στην Ελλάδα, τα οποία δεν μπορούν να καλύψουν το κόστος ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Σε αυτό το πλαίσιο χαιρετίζω την απόφαση της Κυβέρνησης να διαθέσει για πρώτη φορά εδώ και πολλά χρόνια πρόσθετα κονδύλια για τη δημόσια υγειονομική περίθαλψη στον προϋπολογισμό του 2016 και επιθυμεί να εφαρμόσει καθολικά ένα σχέδιο για τη βελτίωση της πρόσβασης στις υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης.

¹ See his report, UN Doc., UN Doc. [A/HRC/25/50/Add.1](#).

² World Health Organization, *Barriers and facilitating factors in access to health care services in Greece*, Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2015, available at: <http://www.euro.who.int/en/countries/greece/publications/barriers-and-facilitating-factors-in-access-to-health-services-in-greece-2015>.

Τα δικαιώματα στην εργασία και την κοινωνική ασφάλιση εξακολουθούν να είναι σε κατάσταση αταξίας. Η Ελλάδα έχει την υψηλότερη ανεργία στην Ευρωζώνη με την ανεργία των νέων να παραμένει στο 47,9 τοις εκατό.³ Εξίσου ανησυχητική είναι και η αύξηση στη μακροχρόνια ανεργία και το γεγονός ότι μόνο ένας στους δέκα εγγεγραμμένους ανέργους λαμβάνει επίδομα ανεργίας. Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν σχέδια καθολικής εφαρμογής ενός επιδόματος κοινωνικής πρόνοιας ύστατης ανάγκης υπό τη μορφή του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, εξακολουθούν να υπάρχουν εκατομμύρια άνθρωποι χωρίς βασική κοινωνική ασφάλιση. Η κατάσταση επιδεινώνεται περαιτέρω από το γεγονός ότι πολλοί από αυτούς δεν μπορούν πλέον να στηριχθούν στην οικογενειακή αλληλεγγύη, η οποία σε πολλές περιπτώσεις έχει φτάσει στα όριά της.

Είναι γεγονός ότι μία ιδιαιτέρως ανεπτυγμένη χώρα εντός της Ευρώπης, εν μέρει δεν είναι σε θέση να διασφαλίσει την απόλαυση από μεγάλη μερίδα του πληθυσμού των βασικών ελάχιστων επιπέδων οικονομικών, κοινωνικών και μορφωτικών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στο δεσμευτικό διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το 36,0% του πληθυσμού, δηλαδή συνολικά 3,76 εκατομμύρια άτομα, βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Ο αριθμός των ανθρώπων που αντιμετωπίζουν υλική στέρηση έχει σχεδόν διπλασιαστεί μεταξύ του 2009 και του 2014. από το 11 τοις εκατό έχει πλέον αγγίξει το 21,5 του πληθυσμού.⁴

Δικαιολογημένα λοιπόν μπορούμε να μιλήσουμε για ανθρωπιστική κρίση και κρίση ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πεδίο των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων στην Ελλάδα. Κατά τη δική μου άποψη τόσο η Ελληνική κυβέρνηση όσο και τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης πρέπει να ενεργήσουν τώρα αποφασιστικά, προκειμένου να αποφευχθεί η υπονόμηση της προοπτικής μιάς επιτυχημένης οικονομικής μεταρρύθμισης λόγω της βαθιάς οικονομικής κρίσης.

Επιπρόσθετα, η Ελλάδα αντιμετωπίζει μία ροή προσφύγων άνευ προηγουμένου. Θα ήθελα να τονίσω ότι υπήρξαν αρκετές θετικές εξελίξεις σε σχέση με την πολιτική της Ελληνικής κυβέρνησης για τους πρόσφυγες και τους παράτυπους μετανάστες, περιλαμβανομένης και της μείωσης της διοικητικής κράτησης. Ωστόσο, λόγω της λιτότητας και της οικονομικής κρίσης, η Ελληνική Πολιτεία βρίσκεται σε δυσχερή θέση να αντιμετωπίσει επαρκώς την μεγαλύτερη προσφυγική κρίση που αντιμετωπίζει η Ευρώπη μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η οποία αποτελεί πρόκληση για χώρες που βρίσκονται σε πολύ καλύτερη οικονομική κατάσταση. Απαιτείται επίσης Ευρωπαϊκή και διεθνής στήριξη με την παροχή προσωπικού, υλικοτεχνικού εξοπλισμού και χρηματοδότησης για την εξασφάλιση της απαραίτητης ιατροφαρμακευτικής φροντίδας, σίτισης και στέγασης για τους πρόσφυγες. Είναι δύσκολο να αντιληφθεί κανείς γιατί τα Κράτη Μέλη της Ευρωζώνης δεν έχουν χαλαρώσει τους δημοσιονομικούς περιορισμούς που θα επέτρεπε στην Ελλάδα να ενισχύσει την ανταπόκρισή της στην κρίση κατά το τρόπο που να αντανάκλα τις βέλτιστες πρακτικές και πρότυπα στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του δικαίου για τους πρόσφυγες. Δεν είναι μόνο οι πρόσφυγες που έχουν αφιχθεί πρόσφατα, οι οποίοι χρήζουν προστασίας. Είναι εξίσου σημαντικό να διασφαλιστεί ότι οι αιτούντες άσυλο, μετανάστες και άτομα με ανθρωπιστικό καθεστώς που διαμένουν για πολλά χρόνια στη χώρα έχουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας και είναι επιλέξιμοι για τις παροχές κοινωνικής πρόνοιας κατά τρόπο που να μην υπάρχει διακριτική μεταχείριση εις βάρος τους.

Αφενός η Ελλάδα έχει υποχρέωσεις που απορρέουν από το χρέος και οφείλει να τις εξυπηρετήσει. Αφετέρου όμως δεν μπορεί να αγνοηθεί ότι δυνάμει του διεθνούς δικαίου τα ανθρώπινα δικαιώματα απολαμβάνουν καθεστώς υπεροχής ως αποτέλεσμα του χαρακτήρα *jus cogens* των θεμελιωδών

³ Hellenic Statistical Authority, *Labour Force Survey, August 2015*, 11 November 2015, page 2. available at: www.statistics.gr

⁴ 2014 Eurostat data available at, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/main-tables>

ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Απαιτείται συμβιβασμός σε περίπτωση σύγκρουσης δικαίων. Το υφιστάμενο Μνημόνιο πρέπει τουλάχιστον να ερμηνεύεται και, εφόσον παραστεί ανάγκη, να αναθεωρείται υπό το πρίσμα των υποχρεώσεων στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τόσο των Κρατών μελών της Ευρωζώνης όσο και της Ελλάδας, με σκοπό να επισημανθούν οι κόκκινες γραμμές. Οι πολιτικές προσαρμογής στην Ελλάδα πρέπει να υλοποιούνται με το δέοντα σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα, λαμβάνοντας πλήρως υπόψη τις συστάσεις των Ευρωπαϊκών και διεθνών οργανισμών ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁵, συμπεριλαμβανομένων των Καταληκτικών Παρατηρήσεων της Διεθνούς Επιτροπής Οικονομικών, Κοινωνικών και Μορφωτικών Δικαιωμάτων και της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κατά την αξιολόγηση της Ελλάδας τον Οκτώβριο και Νοέμβριο του τρέχοντος έτους.⁶ Οι Κατευθυντήριες Αρχές του ΟΗΕ για το εξωτερικό χρέος και τα ανθρώπινα δικαιώματα δύνανται επίσης να παράσχουν χρήσιμη καθοδήγηση.⁷

Τόσο η Κυβέρνηση όσο και οι διεθνείς δανειστές της οφείλουν να προβούν σε ολοκληρωμένη αξιολόγηση των επιπτώσεων επί των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ισάξιας του ονόματός της. Η εν λόγω αξιολόγηση πρέπει να αξιολογήσει τις αποτυχίες του παρελθόντος στην προστασία των ευάλωτων ομάδων της ελληνικής κοινωνίας και να προβαίνει εκ των προτέρων σε εκτιμήσεις των επιπτώσεων των συγκεκριμένων μέτρων προσαρμογής επί των κοινωνικών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Χαιρετίζω το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε για πρώτη φορά την αξιολόγηση των κοινωνικών επιπτώσεων του τρίτου προγράμματος προσαρμογής τον Αύγουστο του 2015.⁸ Ωστόσο, με λύπη διαπιστώνω ότι η μελέτη είναι απογοητευτική από πολλές απόψεις. Πρώτον, το αντικείμενό της είναι περιορισμένο και πόρω απέχει από το είδος της αξιολόγησης των επιπτώσεων επί των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που είχε συστήσει ο προκάτοχός μου. Έστω κι αν εκληφθεί ως μία αξιολόγηση του αμιγώς κοινωνικού αντικτύπου, στερείται οποιασδήποτε αξιολόγησης κοινωνικών επιπτώσεων που προκλήθηκαν από το πρώτο και το δεύτερο πρόγραμμα προσαρμογής και συνεπώς δεν προσφέρει διδάγματα για την αποφυγή παρόμοιων λαθών. Λόγω της περιορισμένης εμβέλειας της δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι δεν περιλαμβάνει οποιαδήποτε αναφορά στις αποφάσεις του Συμβουλίου Επικρατείας⁹ στις συστάσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου¹⁰, ή στην διεξοδική μελέτη της χώρας που εκπονήθηκε εκ μέρους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τις επιπτώσεις της κρίσης επί των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ελλάδα¹¹. Ούτε λαμβάνει υπόψη

⁵ See for example decisions of the European Committee on Human Rights relating to Greece, available at: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/Complaints_en.asp

⁶ See for example decisions of the European Committee on Human Rights relating to Greece, available at: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/Complaints_en.asp

⁷ UN Doc. [A/HRC/20/23](#).

⁸ European Commission, *Assessment of the Social Impact of the new Stability Support Programme for Greece*, Commission Staff Working Document: 19. August 2015, SWD(2015) 162 final., available at: http://ec.europa.eu/economy_finance/assistance_eu_ms/greek_loan_facility/pdf/assessment_social_impact_en.pdf

⁹ See for example the judgement of the Council of State, 2287-2290/2014 holding that some pension reductions imposed in 2012 violate article 2(1) of the Greek Constitution that states that “respect and protection of the value of the human being constitute the primary obligation of the State”.

¹⁰ See for example *GNCHR Statement on the impact of the continuing austerity measures on human rights*, from 17 July 2015, available at: http://www.nchr.gr/images/English_Site/CRISIS/GNCHR_Statement_%20impact_of_austerity_measures_on_H_R_2015_.pdf

¹¹ European Parliament, *The Impact of the crisis on fundamental rights across Member States of the EU – Country Report on Greece*, Brussels 2015, PE 510.014, available at: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/510014/IPOL_STU\(2015\)510014_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/510014/IPOL_STU(2015)510014_EN.pdf)

τις απόψεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Επιτροπής η οποία παρακολουθεί την εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη¹² ή τα ευρήματα και τις συστάσεις των οργανισμών των Ηνωμένων Εθνών για τα ανθρώπινα δικαιώματα, περιλαμβανομένων αυτών του προκατόχου μου. Ειλικρινά μου έχει προκαλέσει έκπληξη το γεγονός ότι η αξιολόγηση των κοινωνικών επιπτώσεων από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν έχει ούτε μία αναφορά στον όρο «ανθρώπινα δικαιώματα».

Αυτό υπογραμμίζει την ανάγκη για περισσότερη συνεκτικότητα στις πολιτικές για το δημόσιο χρέος και κοινωνικών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτή η συνεκτικότητα απαιτείται επίσης στην αντιμετώπιση της χρηματοοικονομικής κρίσης από πλευράς της κυβέρνησης. Ελπίζω ότι αυτές οι παρατηρήσεις θα ενθαρρύνουν τις ελληνικές αρχές, τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς και το ΔΝΤ να διεξάγουν μία ολοκληρωμένη και εύρωστη/αξιόπιστη αξιολόγηση των επιπτώσεων επί των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και να βελτιώσουν τη χάραξη και την εφαρμογή των πολιτικών προσαρμογής προκειμένου να διασφαλιστεί ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Σε αυτό το πλαίσιο θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι μία από τις συστάσεις του προκατόχου μου, συγκεκριμένα ο έλεγχος του χρέους, έχει υλοποιηθεί από την Ελληνική Πολιτεία και συγκεκριμένα από την Επιτροπή Αλήθειας για το Δημόσιο Χρέος στη Βουλή των Ελλήνων.¹³ Παρόλο που επήλθε πρόσφατα η διάλυση της εν λόγω Επιτροπής, πιστεύω ότι το έργο αυτό πρέπει να συνεχιστεί και να αποκομισθούν διδάγματα από το παρελθόν, συμπεριλαμβανομένης της θέσπισης καλύτερης δικαστικής και διοικητικής λογοδοσίας (accountability) για τους κυβερνητικούς αξιωματούχους και τους ιθύνοντες στον ιδιωτικό τομέα. Το έργο της Ειδικής Διερευνητικής Επιτροπής του Κοινοβουλίου της Ισλανδίας που συστάθηκε μετά την κατάρρευση των τραπεζών στη χώρα θα μπορούσε να αποτελέσει πηγή έμπνευσης.¹⁴

Η Ελλάδα δεν πρέπει να επιλέξει το δρόμο του περιορισμού της πρόσβασης στη δικαιοσύνη σε περιόδους κρίσης. Ενώ η μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος πρέπει να στοχεύει στη μείωση του χρόνου μεταξύ της κίνησης της δικαστικής διαδικασίας και της απόφασης του δικαστηρίου, η βελτίωση της αποτελεσματικότητας δεν πρέπει να χρησιμοποιηθεί ως σύνθημα για την κατάργηση της πρόσβασης σε ένδικο μέσο. Η δικαστική μεταρρύθμιση δεν πρέπει να επιβάλλει νέους φραγμούς που να αποτελούν τροχοπέδη στην προσφυγή από πλευράς των κατόχων δικαιωμάτων στο δικαστικό σύστημα ή σε εξωδικαστικούς μηχανισμούς. Πρέπει να ενισχυθεί ιδιαιτέρως η πρόσβαση στην δικαιοσύνη ευάλωτων ατόμων, όπως ατόμων που διαβιώνουν σε συνθήκες φτώχειας, πρόσφυγες, παράτυπους μετανάστες ή Ρομά. Αυτό περιλαμβάνει την παροχή νομικής αρωγής σε εκείνους που δεν έχουν επαρκή μέσα.

Οι εξωδικαστικοί μηχανισμοί που έχουν θεσπιστεί στην Ελλάδα για να εξασφαλίσουν την ανταπόκριση της δημόσιας διοίκησης και την παροχή συμβουλών σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δεν πρέπει να πέσουν θύματα της λιτότητας, τη στιγμή που αυτοί είναι απολύτως αναγκαίοι. Η Κυβέρνηση της Ελλάδας πρέπει να διασφαλίσει ότι ο Συνήγορος του Πολίτη που δέχεται σημαντικά αυξημένο αριθμό καταγγελιών για κοινωνικά, οικονομικά και μορφωτικά

¹² See footnote 5 above.

¹³ See for example Hellenic Parliament, *Truth Committee on Public Debt: Preliminary report*, (18 June 2015), available at : <http://www.hellenicparliament.gr/en/Enimerosi/Grafeio-Typou/Deltia-Typou/?press=f660f87e-9410-414c-9476-a4bb016e6c48>.

¹⁴ See the report on my visit to Iceland [A/HRC/28/59/Add.1](http://www.hrc.org/docs/default-source/2015-reports/2015-08-10-visit-to-iceland.pdf); and the website of the Parliamentary Icelandic Special Investigation Commission, <http://www.rna.is/eldri-nefndir/addragandi-og-orsakir-falls-islensku-bankanna-2008/skyrsla-nefndarinnar/english/>

δικαιώματα τα τελευταία χρόνια, εξακολουθεί να λαμβάνει επαρκή στήριξη για την επιτέλεση του έργου του. Παρόμοια μέσω των συστάσεών της η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα το Ανθρώπου έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη στήριξη των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης.¹⁵ Συνεπώς είναι σημαντικό να διατεθούν περισσότεροι πόροι, και προσωπικό στη Γραμματεία της Επιτροπής.

Θα ήθελα να επαναλάβω τη σύσταση προς την Ελληνική Κυβέρνηση για την κύρωση του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου του Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα, που επιτρέπει στους κατόχους δικαιωμάτων να προσφεύγουν ατομικά στην Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα μετά την εξάντληση των εγχώριων ένδικων μέσων. Αυτό αποτελεί σημαντικό βήμα προς την διασφάλιση της καλύτερης εφαρμογής των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Θα συνιστούσα επίσης στην ελληνική κυβέρνηση να προσυπογράψει τις «Βασικές Αρχές των Διαδικασιών Αναδιάρθρωσης του Δημόσιου Χρέους» του ΟΗΕ¹⁶ και τις «Αρχές για υπεύθυνες συναλλαγές, τόσο για του Δανειστές και τους Δανειολήπτες» της UNCTAD¹⁷, αφού και τα δύο νομικά κείμενα θεσπίζουν αρχές που είναι κρίσιμες για την οικοδόμηση της συναίνεσης για λύσεις που επικεντρώνονται στα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτό περιλαμβάνει διαπραγματεύσεις καλή τη πίστει μεταξύ δανειστών και δανειοληπτών σε περιπτώσεις που το δημόσιο χρέος έχει καταστεί μη βιώσιμο. Η Γερμανία και η Ιταλία έχουν εκφράσει τη στήριξη τους προς τις Αρχές της UNCTAD. Αυτό μπορεί να αποτελέσει την βάση για την οικοδόμηση συναίνεσης επί των εφαρμοστέων νομικών προτύπων στο πλαίσιο της ελληνικής κρίσης χρέους.¹⁸

Τώρα θα ανεφερθώ στο τρίτο Μνημόνιο και στις οικονομικές προοπτικές της χώρας. Πριν από λίγους μήνες η ελληνική κυβέρνηση και το ΔΝΤ είχαν ουσιώδεις αμφιβολίες για την βιωσιμότητα του δημόσιου χρέους. Ποιες παραδοχές έχουν αλλάξει που να δικαιολογούν την υφιστάμενη άποψη ότι το χρέος θα αποπληρωθεί πλήρως; Ποια είναι η στρατηγική ανάπτυξης του τρίτου προγράμματος προσαρμογής που θα δώσει ώθηση στην οικονομία προς όφελος τόσο του πληθυσμού, όσο και των δανειστών; Η ανάλυση βιωσιμότητας του χρέους στην οποία στηρίζεται το τρίτο Μνημόνιο, περιλαμβάνει την πολιτική και κοινωνική σκοπιμότητα της εφαρμογής περαιτέρω περικοπών στις κοινωνικές δαπάνες; Ποια είναι η «ανθεκτικότητα» των ελλήνων πολιτών σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων; Υπάρχουν εκτιμήσεις για τον τρόπο με τον οποίο οι περικοπές στο εκπαιδευτικό σύστημα υπονομεύουν την ποιότητα της παιδείας και το δυναμικό για καινοτομία, και τον τρόπο που επηρεάζονται οι προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης στο μέλλον; Ποιο είναι το μέγεθος της ανθρωπίνης ανάπτυξης που χάθηκε λόγω οικονομικής πίεσης, κατάχρησης ουσιών, αύξησης των ψυχικών ασθενειών και ψυχολογικής καταπόνησης που αντικατοπτρίζεται στον αυξημένο αριθμό αυτοκτονιών. Έχουν εξεταστεί οι οικονομικές επιπτώσεις της φυγής εγκεφάλων των Ελλήνων υπηκόων με υψηλά προσόντα σε άλλες χώρες; Ποια είναι η μακροπρόθεσμη οικονομική επιβάρυνση που συνδέεται με την αδυναμία εξεύρεσης εργασίας μίας ολοκληρης γενιάς επί σειράς ετών; Τα παραπάνω ερωτήματα αμφισβητούν την παραδοχή ότι οι δανειστές πρέπει εύλογα και νόμιμα να αναμένουν την αποπληρωμή του συνόλου του χρέους σε βάρος του Ελληνικού πληθυσμού.

¹⁵ See for example their statement mentioned in footnote 10 above.

¹⁶ UN General Assembly resolution [69/319](#).

¹⁷ Available at: http://unctadxiii.org/en/SessionDocument/gdsddf2012misc1_en.pdf

¹⁸ See UNCTAD, Principles on sovereign lending and borrowing: UNCTAD kick starts endorsement process, Doha, 22 April 2012, available at: <http://unctad.org/en/pages/InformationNoteDetails.aspx?OriginalVersionID=20>

Συνάντησα ανθρώπους οι οποίοι απεγνωσμένα αναμένουν να δουν πως η κατάσταση τους θα επιδεινωθεί ως αποτέλεσμα των περαιτέρω περικοπών. Συναντήθηκα επίσης και με στελέχη της κυβέρνησης, τα οποία παραμένουν προσηλωμένα στην αλλαγή και αναγνωρίζουν ανοικτά τις υφιστάμενες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η χώρα σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά τα χέρια των οποίων παραμένουν δεμένα λόγω των δημοσιονομικών στόχων.

Κατά την άποψή μου είναι αναγκαία η ελάφρυνση του ελληνικού χρέους προκειμένου να αποτελέσει έναυσμα για ανάπτυξη χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς. Η ελάφρυνση του χρέους πρέπει να μετατραπεί σε ένα επενδυτικό πακέτο για να δώσει την ώθηση στην πραγματική οικονομία μέσω δημοσίων επενδύσεων σε έργα υποδομής, έρευνας, ανάπτυξης και παιδείας. Η ελάφρυνση του χρέους πρέπει να διασφαλίζει τη διάθεση επαρκών κεφαλαίων για τη μεταρρύθμιση του δημόσιου τομέα, τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών και τη σμίκρυνση του χάσματος στο δίκτυο κοινωνικής πρόνοιας, συμπεριλαμβανομένης της εφαρμογής της Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη, η οποία εκπονήθηκε από το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Χαιρετίζω το γεγονός ότι η Κυβέρνηση κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων με τους θεσμούς επέμεινε στην παροχή καλύτερης προστασίας της πρώτης κατοικίας των ιδιοκτητών με χαμηλά εισοδήματα από πλειστηριασμό. Ωστόσο η κατάσταση στον τομέα της στέγασης πρέπει να παρακολουθείται στενά. Ο αριθμός των αστέγων έχει ήδη αυξηθεί ως συνέπεια της κρίσης. Η Ελλάδα σήμερα γνωρίζει την υψηλότερη επιβάρυνση επί του κόστους στέγασης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτό σημαίνει ότι οι Έλληνες ξοδεύουν το μεγαλύτερο μέρος του διαθέσιμου εισοδήματός τους για να καλύψουν τα έξοδα στέγασής τους, περιλαμβανομένου του ηλεκτρισμού, της θέρμανσης και ύδρευσης σε σύγκριση με οποιαδήποτε άλλη ευρωπαϊκή χώρα.¹⁹ Η ελληνική κοινωνία δεν μπορεί να αντέξει μία κατάσταση όπου το δικαίωμα για επαρκή και οικονομικά προσιτή στέγαση αποτελεί πολυτέλεια για τους λίγους. Έτσι λοιπόν είναι σημαντική η θέσπιση ενός επιδόματος στέγασης με βάση εισοδηματικά κριτήρια για τα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος που δυσκολεύονται να ανταπεξέλθουν στα έξοδα στέγασής τους.

Το ιδιωτικό χρέος, περιλαμβανομένου και του χρέους που οφείλεται στις φορολογικές αρχές ή στα ταμεία κοινωνικής ασφάλισης δεν μπορεί εύλογα να αποπληρωθεί από άτομα που έχουν απωλέσει το εισόδημά τους. Το ιδιωτικό χρέος δεν πρέπει να οδηγήσει στον αποκλεισμό των ατόμων από κοινωνικές παροχές τις οποίες απεγνωσμένα χρειάζονται.

Η ελληνική οικονομία στην πλειονότητά της αποτελείται από πολύ μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Η έλλειψη πρόσβασης σε πιστώσεις και το τεράστιο απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων ενήργησαν ως τροχοπέδη στις επενδύσεις, στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και στην οικονομική ανάπτυξη. Ωστόσο στην Ελλάδα η πιθανότητα εξόδου από την ύφεση μέσα από την αναζωογόνηση των ιδιωτικών επενδύσεων φαίνεται να είναι μηδαμινή. Η ευρέως διαδεδομένη ελπίδα ότι οι ιδιωτικές επενδύσεις μπορούν να αποτελέσουν την κινητήριο δύναμη για την ανάπτυξη μπορεί να αποδειχθεί αβάσιμη, δεδομένου ότι η χρησιμοποίηση των ικανοτήτων βρίσκεται σε ιστορικά χαμηλό επίπεδο, ότι οι προσδοκίες της πλειοψηφίας των πολιτών για τα εισοδήματά τους είναι εξαιρετικά μειωμένες, και ότι υπάρχει ακόμη αβεβαιότητα για την έξοδο από την ύφεση. Η ευρωπαϊκή νομισματική πολιτική περιορίζεται από τα σχεδόν μηδενικά επιτόκια με αποτέλεσμα την αδυναμία περαιτέρω τόνωσης των ιδιωτικών επενδύσεων, κατά συνέπεια οι Ευρωπαϊκές οικονομίες βρίσκονται σε μία φάση μακροχρόνιας στασιμότητας και αναδύονται περισσότεροι κίνδυνοι στην παγκόσμια οικονομία. Ο μόνος τρόπος να δοθεί θετική ώθηση σε μία οικονομία η οποία έχει

¹⁹ According to Eurostat data for 2014, the housing cost overburden rate in Greece is at 40.7 percent compared to an EU average of 11.4 percent. It nearly doubled since 2009.

αποτελεσματωθεί λόγω του αποπληθωρισμού και της ύφεσης είναι να δοθεί η δυνατότητα στην κυβέρνηση να αναλάβει επενδυτικές πρωτοβουλίες. Η χρηματοδότηση αυτής της πρωτοβουλίας προϋποθέτει την αναδιάρθρωση του δημοσίου χρέους με τρόπο που να επιτρέπει στην κυβέρνηση να χαράξει πολιτική για τη δρομολόγηση έργων που θα βελτιώσουν την κατάσταση των φτωχών και των ανέργων.

Σήμερα ασκείται έντονη πίεση στην Κυβέρνηση προκειμένου να προβεί σε περαιτέρω περικοπές των συντάξεων. Κατά την άποψή μου υπάρχει ανάγκη μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού συστήματος με βάση την αρχή της διαγενεακής αλληλεγγύης ώστε να καταστεί οικονομικά βιώσιμο και να προλαμβάνεται η φτώχεια στην τρίτη ηλικία. Αυτό πιθανό να διασφαλίζεται καλύτερα μέσα από τη θέσπιση μίας βασικής σύνταξης, η οποία να χρηματοδοτείται από τους φόρους, για όλους τους ηλικιωμένους που θα συμπληρώνεται από μία σύνταξη αναλογική των καταβληθεισών εισφορών.

Απαιτείται η μεταρρύθμιση του υφιστάμενου συστήματος προκειμένου η χώρα να αποκτήσει ένα σύγχρονο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας που να είναι δίκαιο, αποτελεσματικό, επαρκώς χρηματοδοτούμενο και που θα στοχεύει όσους έχουν ανάγκη. Επιπρόσθετα πρέπει να παρέχει ολοκληρωμένη προστασία των πρωταρχικών κοινωνικών, οικονομικών και μορφωτικών δικαιωμάτων χωρίς διακρίσεις. Είναι αναγκαία η πιο γρήγορη καθολική εφαρμογή του προγράμματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος που θα παράσχει στήριξη στους φτωχούς με βάση τα εισοδηματικά κριτήρια. Η Ελλάδα χρειάζεται ένα σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, το οποίο θα στηρίζει και θα ενθαρρύνει την αποδοχή θέσεων εργασίας καθώς αυτές προκύπτουν. Ωστόσο, δεδομένης της τρέχουσας οικονομικής συγκυρίας, απαιτείται η επέκταση της κάλυψης των ανέργων προκειμένου να διασφαλίζεται ότι θα λαμβάνουν παροχές για διάστημα τουλάχιστον 24 μηνών. Επιπλέον, τα εξαιρετικά περιορισμένα προγράμματα για τους ανέργους που χρηματοδοτούνται από το φορολογικό σύστημα, πρέπει να διευρυνθούν για τη στήριξη περισσότερων ανέργων σε νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος. Σε αυτό το πλαίσιο είναι επίσης σημαντικό να στηριχθούν οι πληγέντες μέσα από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ). Ο στόχος πρέπει να είναι ένα αξιόπιστο δίκτυο κοινωνικής προστασίας που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των ατόμων που είτε αδυνατούν να βρουν μία θέση εργασίας ή σωματικά αδυνατούν να εργαστούν, ώστε να απολαμβάνουν μία αξιοπρεπή ζωή.

Προκειμένου η Ελλάδα να αντιμετωπίσει τα προβλήματα πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη, πρέπει να επικεντρωθεί στην ενδυνάμωση του ρόλου της πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης και του θεσμού του οικογενειακού γιατρού. Πρέπει να διατίθεται ένα βασικό πακέτο υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης, περιλαμβανομένων των εξωτερικών ιατρείων, νοσηλείας και φαρμάκων σε όλους, ανεξάρτητα από το φορέα κοινωνικής ασφάλισης, με μηδενικό ή σχεδόν μηδενικό κόστος.

Η Ελλάδα έχει ένα φιλόδοξο πρόγραμμα διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων: βελτίωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, διασφάλιση πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη για όλους, επαγγελματιοποίηση της δημόσιας διοίκησης, εισαγωγή ενός πιο προοδευτικού φορολογικού συστήματος με έμφαση στη μείωση της φοροδιαφυγής και των αδικαιολόγητων φορολογικών εξαιρέσεων για ορισμένες προνομιούχες ομάδες, τόνωση της οικονομίας, μείωση των ανισοτήτων, αποπληρωμή σημαντικού ποσού χρέους, και διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των πολιτών. Είναι δύσκολο να πιστέψει κανείς ότι τόσο εκτετατεμένες μεταρρυθμίσεις μπορούν να υλοποιηθούν αποτελεσματικά εάν δεν ληφθούν σοβαρά υπόψη οι θέσεις του ελληνικού λαού κατά το καθορισμό των στόχων, του εύρους εφαρμογής, της ιεράρχησης και της ταχύτητας υλοποίησης των εν λόγω μεταρρυθμίσεων. Πόσο μάλλον εάν επικρατεί η αντίληψη ότι έχουν επιβληθεί από τους δανειστές με μοναδικό σκοπό την αποπληρωμή του χρέους. Η εθνική κυριότητα των εν λόγω μεταρρυθμίσεων μπορεί να διασφαλιστεί μόνο μέσα από τη δημόσια διαβούλευση, τον κοινωνικό διάλογο και υπό την προϋπόθεση ότι οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις υλοποιούνται με πλήρη σεβασμό της δημοκρατικής συμμετοχής και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ευχαριστώ.